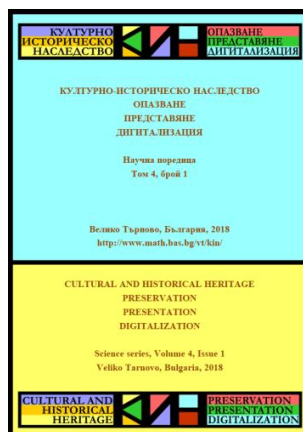

Science series
**Cultural and Historical
Heritage:
Preservation,
Presentation,
Digitalization**
Volume 4, Issue 1, 2018

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

**Institute of Mathematics and
Informatics, BAS**

RPL “P. R. Slaveykov”
Veliko Tarnovo, Bulgaria

ISSN: 2367-8038
Web: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научна поредица
**Културно-историческо
наследство:**
**опазване,
представяне,
дигитализация**
Том 4, брой 1, 2018

Редактори
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

**Институт по математика
и информатика, БАН**

РНБ „П. Р. Славейков”
Велико Търново, България

Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov

**The Settlement System from the Prehistoric Period on the Upper
and the Middle Stream of the Golyama Kamchiya River. Stages and
Methods of Research**

Pages 25-56

Светлана Венелинова, Валери Григоров

**Селищната система през праисторическата епоха по горното
и средното течение на река Голяма Камчия. Етапи и методи на
проучване**

Страници 25-56

http://www.math.bas.bg/vt/kin/files/papers/4_1/02-KIN-4-1-2018.pdf

Материалите в сборника са обект на авторско право.

Разрешение за направа на електронни или хартиени копия на част или на цяла публикация за лично или обучително ползване се предоставя без заплащане, при условие, че копията не са направени или разпространявани с цел печалба или търговска изгода и че копията са съпроводени с това съобщение и пълно цитиране на първата страница. За копиране под друга форма, за препубликуване или публикуване на сървър се изисква предварително специално разрешение и/или заплащане.

Том 4, брой 1, 2018, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научни редактори:

проф. д-р Петко Ст. Петков, доц. д-р Галина Богданова

Технически редактори:

гл. ас. д-р Николай Ноев, гл. ас. д-р Калина Сотирова-Вълкова, гл. ас. д-р Галия Георгиева-Цанева, Паскал Пиперков

© Авторски колектив, 2018

Издание на:

Институт по математика и информатика към Българска академия на науките
Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков”, гр. В. Търново, България
Съюз на учените в България, клон Велико Търново, България

This work is subject to copyright.

Permission to make digital or hard copies of portions of this work for personal or classroom use is granted without fee, provided that the copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that the copies bear this notice and the full citation on the first page. To otherwise reproduce or transmit in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage retrieval system or in any other way requires written permission from the publisher.

Volume 4, Issue 1, 2018, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Editors:

Prof. Phd. Petko St. Petkov, Assoc. prof. Phd. Galina Bogdanova

Copy editors:

Assist. prof. Phd. Nikolay Noev, Assist. prof. Phd. Kalina Sotirova-Valkova, Assist. prof. Phd. Galya Georgieva-Tsaneva, Paskal Piperkov

© Editors, authors of papers, 2018

Published by:

Institute of Mathematics and Informatics at Bulgarian Academy of Sciences
Regional Public Library “P. R. Slaveykov”, Veliko Tarnovo, Bulgaria
Union of scientists in Bulgaria, Veliko Tarnovo branch, Bulgaria

СЪДЪРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENT

Предговор	5
Preface.....	7
Съдържание / Table of Content	9
Sabin Popovici , O Ipoteză în Ceea ce Privește Identificarea Proprietarului Villae – I Din Cartierul Artizanal al Romulei.....	11
Sabin Popovici , A Hypothetical Relationship with Regard to the Identification of the Villa's Property's Identification from the Romanian Artisan Cartier.....	11
Светлана Венелинова, Валери Григоров , Селищната система през праисторическата епоха по горното и средното течение на река Голяма Камчия. Етапи и методи на проучване	25
Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov , The Settlement System from the Prehistoric Period on the Upper and the Middle Stream of the Golyama Kamchiya River. Stages and Methods of Research	25
Гая Георгиева-Цанева, Галина Богданова , Първи стъпки към използването на облачните изчисления при цифровизацията на културното наследство и осигуряване на сигурността в дигиталната конверсия и съхранение на информацията	57
Galya Georgieva-Tsaneva, Galina Bogdanova , First Steps to the Use of Cloud Computing in Digitalization of Cultural and Historical Heritage and Security in the Digital Conversion and Storage of Information	57
Донка Колева , Читалища от 19 век – домове за просвещение и национално съзнание, пазители на българските традиции.....	69
Donka Koleva , 19 th Century Community Centres (Chitalishta) – Homes of Enlightenment and National Consciousness, Guardians of Bulgarian Traditions.....	69
Павлина Владева , 30 години клуб по битова култура „Надежда“, Велико Търново	80
Pavlina Vladeva , 30 Years Club in Domestic Culture “Nadezda”, Veliko Tarnovo	80
Евгени Коев , Праисторическа керамика от проучванията в пещерите в района на гр. Велико Търново... 90	90
Evgeni Koev , Prehistoric Ceramics Found During the Research in the Caves in the Veliko Tarnovo Region.....	90
Евгени Коев , Пещерата „Утроба“ и скалният култов комплекс около нея в долното течение на река Осъм, Централна северна България.....	100
Evgeni Koev , The “Utroba” Cave and the Crown Cultural Complex Around It in the Lower Treatment of the Osam River, Central North Bulgaria.....	100
Паскал Пиперков , Идеи за поклоннически културни маршрути в Северен Централен район и в Северозападен район на България.....	116
Paskal Piperkov , Ideas for Cultural Routes for Pilgrimage in the North Central Region and the North West Region of Bulgaria	116
Михаела Кръстева , Предизвикателства в опазването, съхраняването и представянето на културно-историческо наследство.....	126
Mihaela Krasteva , Challenges in Protecting, Preserving and Presenting Cultural and Historical Heritage	126
Жолт Ласло Маркус, Тибор Скалицки, Габор Капоши, Миклош Вереш, Детелин Лучев , Индивидуален туристически аудио пътеводител GUIDE@HAND и приложения за български културни активи	142
Zsolt László Márkus, Tibor Szkaliczki, Gábor Kaposi, Miklós Veres, Detelin Luchev , Individual Travel Audio Guide GUIDE@HAND and Applications for Bulgarian Cultural Assets.....	142

Калина Сотирова-Вълкова, Институционализираното наследство в 21 век. Методология за дигитализация и е-битие..... 155

Kalina Sotirova-Valkova, Institutionalised Heritage in 21 Century. Digitalization Methodology and e-Being 155

Публикации по проект „Модели и концепции на сериозни образователни игри чрез свързани мултимедийни ресурси от военно-историческото наследство“ с номер на договор с фонд „Научни изследвания“ (ФНИ): ДМ 02/3 167

Publications under the Project “Models and Concepts of Serious Educational Games through Related Multimedia Resources of the Military-Historical Heritage” under the Contract Number with the Scientific Research Fund (NSF): DM 02/3 167

Галина Богданова, Николай Ноев, Защита на цифрови ресурси в областта на културното наследство в библиотеки, музеи, архиви и галерии в Северна и Централна България..... 168

Galina Bogdanova, Nikolay Noev, Protection of Digital Resources in the Field of Cultural Heritage in Libraries, Museums, Archives and Galleries in Northern and Central Bulgaria 168

СЕЛИЩНАТА СИСТЕМА ПРЕЗ ПРАИСТОРИЧЕСКАТА ЕПОХА ПО ГОРНОТО И СРЕДНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА ГОЛЯМА КАМЧИЯ. ЕТАПИ И МЕТОДИ НА ПРОУЧВАНЕ

Светлана Венелинова, Валери Григоров
София, България

THE SETTLEMENT SYSTEM FROM THE PREHISTORIC PERIOD ON THE UPPER AND THE MIDDLE STREAM OF THE GOLYAMA KAMCHIYA RIVER. STAGES AND METHODS OF RESEARCH

Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov
Sofia, Bulgaria

Abstract: *The article summarizes the results of field survey on the settlement network during the prehistoric age along the Golyama Kamchia valley. 83 prehistoric settlements (figure 1) – 23 Neolithic (figure 14), 67 Chalcolithic (figure 17) have been registered.*

The ceramics from the early Neolithic settlements has the characteristics of the Koprivets culture and the Ovcharovo culture. The late Neolithic period, which corresponds to the Karanovo IV, was not presented in any of the sites. There is no continuity between the settlements of the early Neolithic and these from the early Chalcolith.

During the early and the middle Chalcolith in the region is developed the culture Polianitza, and during the late Chalcolith developed the culture Kodjadermen - Gumelnitsa - Karanovo VI. There is a smooth transition between the cultures Polianitza and Kodjadermen. Most of the sites cease their existence during the first or second phase of Kodjadermen culture. There are no archaeological sites from the end of the late Chalcolith.

Keywords: *Settlement System, Prehistory, Golyama Kamchiya River*

Резюме: *В статията са обобщени резултатите от теренни проучвания върху селищната мрежа през праисторическата епоха по поречието на Голяма Камчия. До-*

сега са регистрирани 83 праисторически селища (фигура 1), от тях 23 са неолитни (фигура 14), а 67 са халколитни (фигура 17).

Керамиката от раннонеолитните селища има характерните особености на културна група Конпривец и култура Овчарово. Късният неолит е слабо документиран, а финалът, съответстващ на периода Караново IV, не е установен в нито един от проучените обекти. Между селищната структура от ранния неолит и тази от ранния халколит липсва приемственост.

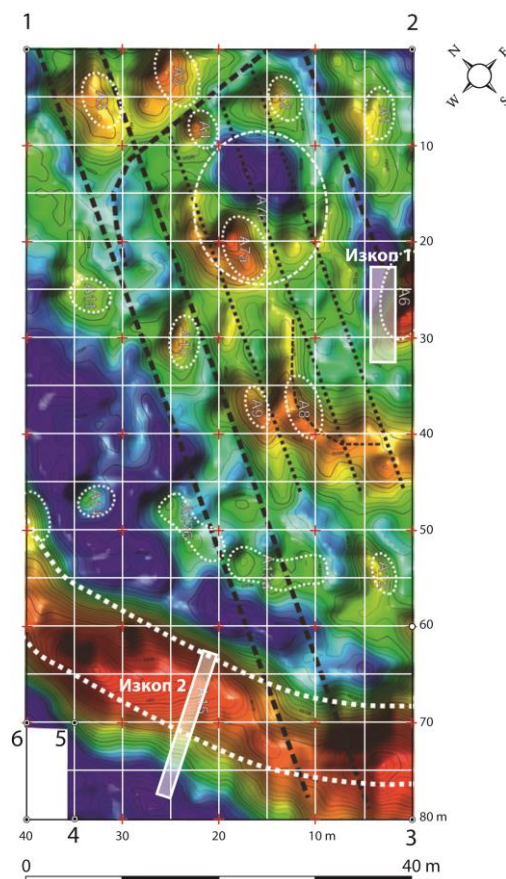
През ранния и средния халколит в региона се развива култура Поляница, а през късния халколит Коджадермен – Гумелница – Караново VI. Проследява се плавен преход между културите Поляница и Коджадермен. Повечето от обектите преустановяват съществуването си през първата или втората фаза на култура Коджадермен. Липсват обекти на финала на късния халколит.

Ключови думи: Селищна система, Праистория, Река Голяма Камчия

В настоящото изследване са обобщени резултатите от теренните проучвания върху селищната мрежа през праисторическата епоха по горното и средното течение на река Голяма Камчия. Изследваният регион е разположен в северните ниски склонове на Източна Стара планина. Разнообразният релеф и множеството притоци на реката оформят подходящи за обитаване малки долини.

Проучването на селищната система в поречието на Голяма Камчия е дългосрочен научен проект, който се осъществи на няколко етапа. В периода 2008-2016 г., в рамките на експедиция „Камчия”, са направени теренни издирвания на археологически обекти на територията на общините Върбица и Смядово, област Шумен. Освен резултатите от експедиция „Камчия” е включена също така и информация от предходни проучвания и археологически разкопки в региона.

Първият етап от работата беше свързан с теренното издирване и регистрация на археологически обекти [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15]. Досега са регистрирани 83 праисторически селища (фигура 1). Резултатите от изследванията позволяват селищата да се обособят в няколко микрорегиона – Върбица, Риш и Преславско-Драгоевска планина.

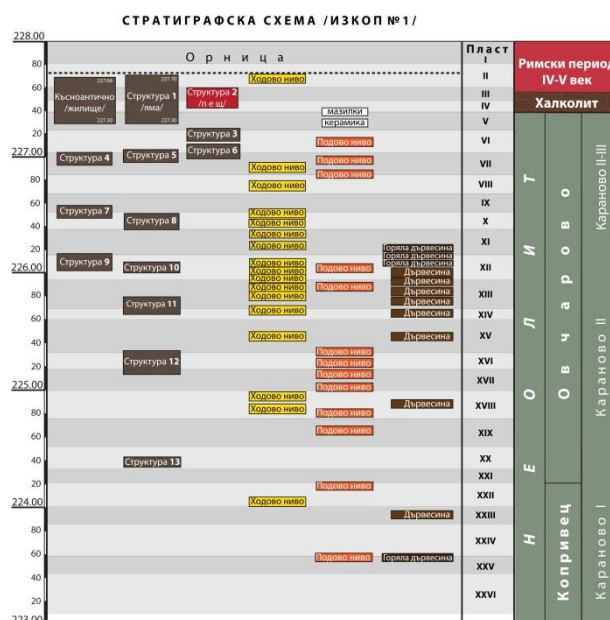
Фигура 2. Геомагнитно изследване на многослойното селище до гр. Върбица (автор Х. Цанков). Отбелязани са местата на двата стратиграфски сондажа

В най-горните културни пластове на изкоп 1 се откриха материали и структури от римския период (IV-Vв.). От този период е една домакинска пещ, от която бяха взети образци за археомагнитно изследване и датиране (фигура 3). Резултатите от проведените магнитно-диагностични лабораторни експерименти от Мария Аврамова и Деян Лесигярски показаха, че в пещта са развивани температури в диапазона $350-460^{\circ}\text{C}$. Археомагнитното датиране, направено по трите геомагнитни характеристики дава възможен с 94% плътност на вероятността датируем интервал между 442 и 491 г.

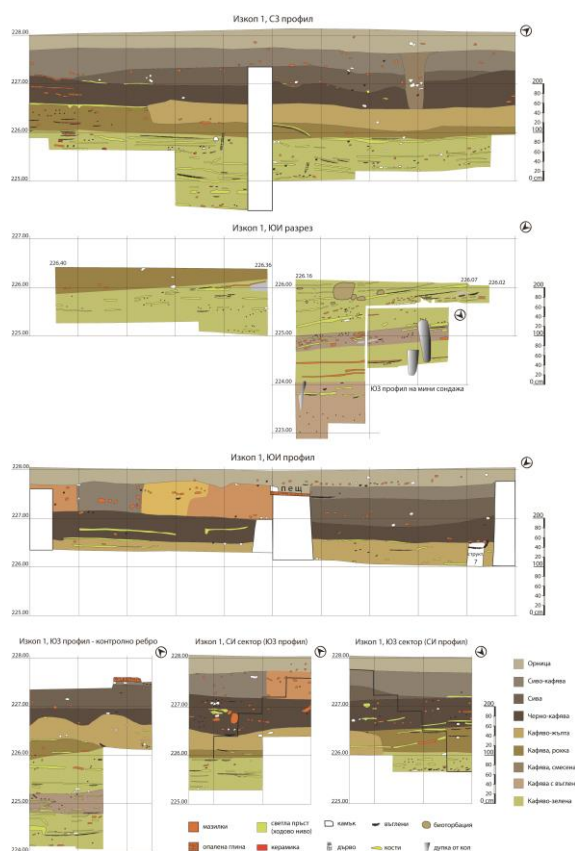

Фигура 3. Домакинска пещ от римския период. Вземане на образци за архео-магнитно изследване и датиране (М. Аврамова)

Под римското селище се разкри тънък халколитен пласт, а под него дебел над 4 м неолитен културен пласт от най-ранното открито досега селище в региона (фигура 4). Стратиграфската информация е отразена върху профилите на изкопа (фигура 5). В рамките на основните пластовете са документирани десетки прослойки от ходови нива, подове на жилища и останки от дървесина.

Фигура 4. Стратиграфска схема на изкоп 1 (многослойно селище до гр. Върбица)

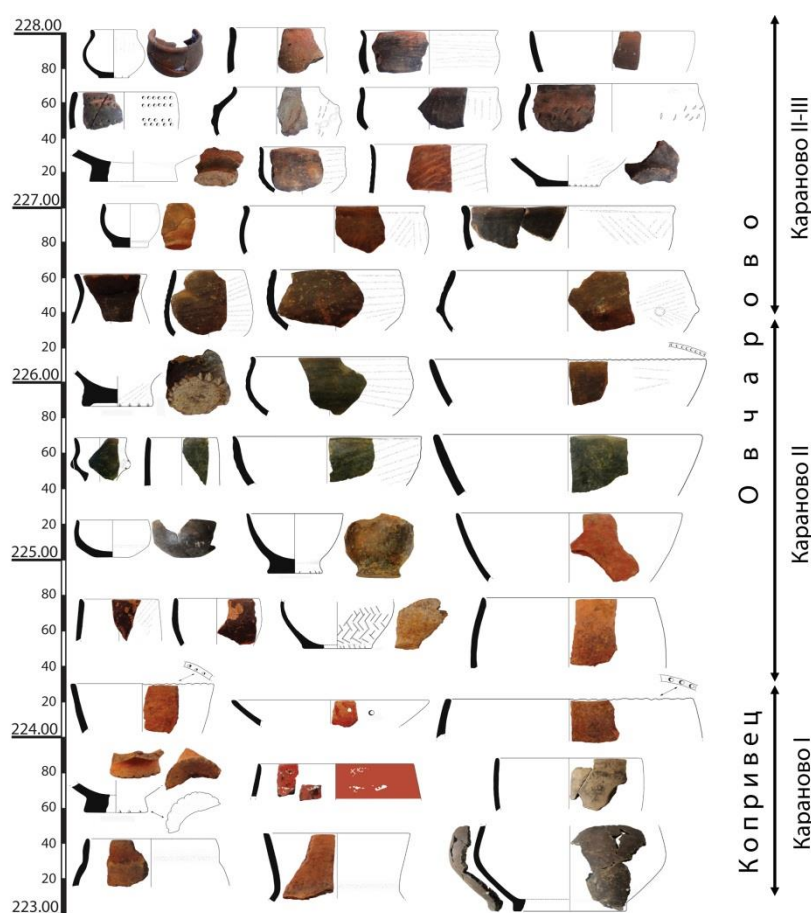

Фигура 5. Стратиграфски профили от изкоп 1 (многослойно селище до гр. Върбица)

Откритите по време на археологическите разкопки находки позволиха да детайлизирате хронологията на обекта. Основният археологически материал е керамичният. Неолитната керамика съставлява около 96% от общото количество фрагменти. Анализът на керамичните комплекси дават основание те да се причислят към култура Овчарово (фигура 6). В най-долните пластове на изкоп 1 се открива поранна керамика, включително и фрагменти с червена ангоба и бяла рисунка, характерни за културна фаза Караново I. Сред полюбопитните находки са десет антропоморфни фигурки [20] (фигура 7), една зооморфна фигурка и шестнайсет глинени масички [21].

Вторият стратиграфски изкоп беше заложен в периферията на селището, напречно на магнитната аномалия с дъгообразна форма (фигура 2). Проверката на резултатите показаха, че аномалията представлява естествен плитък овраг за оттичане на атмосферните води, в

който са се отложили културни останки от праисторията и от римския период. В горните нива на изкопа се открива римска керамика, а в долните му нива – керамиката е неолитна. През най-ранния период на неолитното селище са били вкопани две траншеи (фигура 8). Траншеята в западния край на изкопа (структура 1) вероятно е останала от дървена ограда. Нейният пълнеж е силно трамбован. В източния край на изкопа (структура 3) се разкри отводнителен канал, широк в горния край 1,40 м, а в долния – 70 см. Каналът е вкопан от нивото на стария хумус на дълбочина около 1 м. Запълнителят е рохкав и в него бяха открити фрагменти ранно неолитна керамика.

Фигура 6. Стратиграфия на керамиката от неолитното селище до гр. Върбица

Подобен метод на проучване е приложен също на селищната могила при с. Иваново. Тя е разположена в северния край на селото,

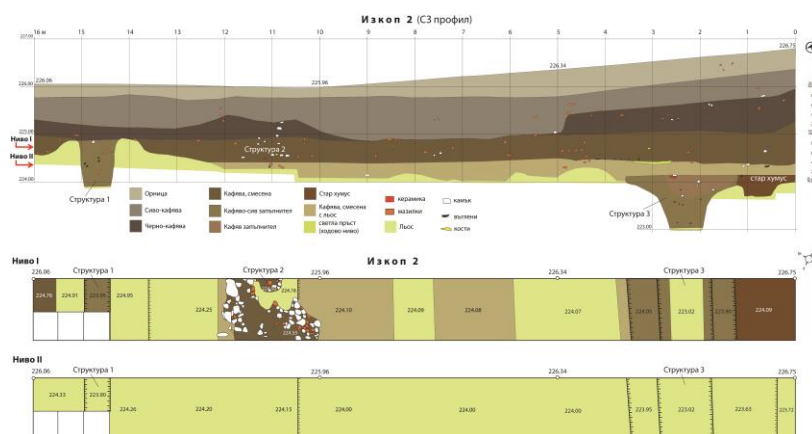
на един от притоците на р. Камчия. Източната периферия на могилата е разрушена от незаконни строителни дейности, което наложи през 2008 г. да се предприеме спасително проучване [22]. Тук частично са разкрити жилищни структури и две глинено-дървени палисадни съоръжения. Установени са седем жилищни хоризонта, като селището е просъществувало от втората половина на ранния до първата фаза на късния халколит (втора половина на V хил. пр. Хр.) (фигура 9) [23, 24]. През 2010 г. беше извършено геомагнитно изследване на обекта (фигура 10). То регистрира ров, ограждащ селището, чийто антропогенен характер беше потвърден със сондажни проучвания в северния сектор на могилата [25].

Фигура 7. Глинени фигурки от неолитното селище до гр. Върбица

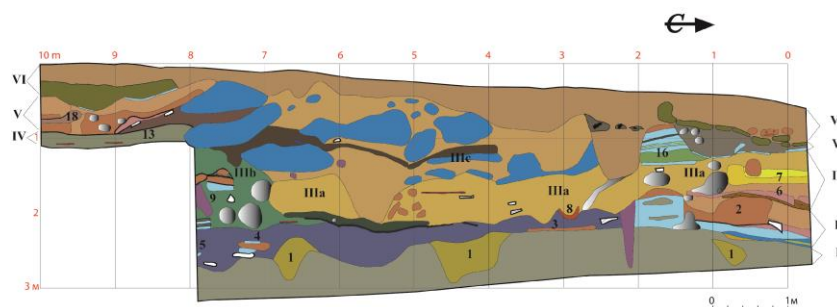
На магнитограмата се открояват множество аномалии с правоъгълна форма, които дават информация за планировката на жилищата в селището. В центъра на могилата е разкрита и проучена двуетажна сграда (№1) от последния VII хоризонт на селището [26, 27, 28, 29]. Сградата е с размери 16x6 м и е изградена от колово-плетена конст-

рукция, обмазана с глина (фигура 11). Основата на сградата е била насипана с дебел пласт глина. Върху него е положен дървеният под, достигнал до нас като тънък овъглен пласт. Вътрешното пространство на сградата е разделено на четири помещения. В две от помещенията са разкрити глинени платформи, високи до 0,40 м. Стените на сградата, отвън и отвътре са били оцветени с червена охра и украсени с бяла боя (фигура 12). Масивността на сградата, наличието на архитектурна украса и богата орнаментация от охра и бяла боя, както и централното местоположение на сградата в селището са предпоставка за нейният представителен характер. Керамичният комплекс на сграда №1 има характерните особености на къснохалколитната култура Коджадермен, I фаза (фигура 13).

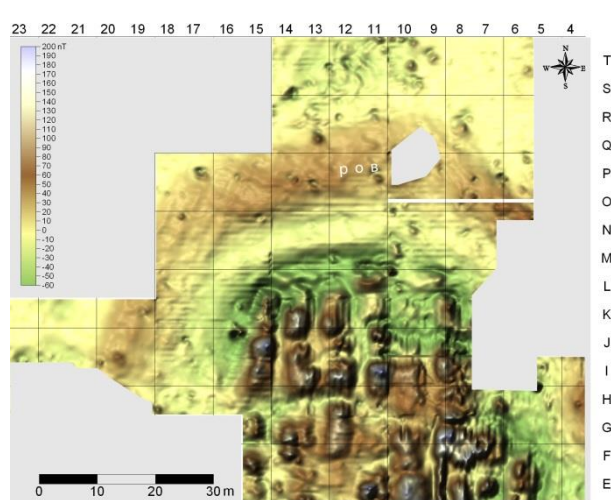

Фигура 8. Изкоп 2 (многослойно селище до гр. Върбица)

Представените два примера, от неолитното селище до с. Върбица и халколитната селищна могила в с. Иваново, показват успешното съчетаване на недеструктивни изследователски методи, с прецизни стратиграфски разкопки, в които са включени различни интердисциплинарни анализи. Избраната стратегия на проучване осигури качествено надграждане на археологическата информация с минимална, щадяща археологическите обекти намеса. Придобиването на достатъчно пълна предварителна информация за селищата от праисторическата епоха е важно условие, за да се аргументира тяхната научна стойност и перспективи за дългосрочни археологически проучвания.

Фигура 9. Стратиграфски профил на селищната могила при с. Иваново

Фигура 10. Геомагнитно изследване на селищната могила при с. Иваново
(автор П. Зидаров)

Обобщените резултатите от теренните издирвания по поречието на р. Голяма Камчия показват, че селищата са от два типа. Около 40% са селища от открит тип. Към тях спадат всички неолитни селища и част от халколитните. Около 60% от праисторическите обекти са се-

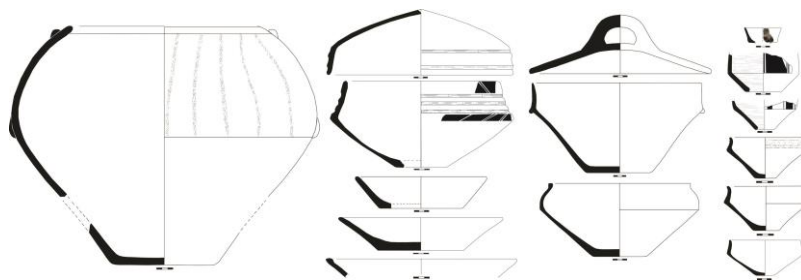
лищни могили с височина до 5-6 м. Всички те се отнасят към халколитната епоха.

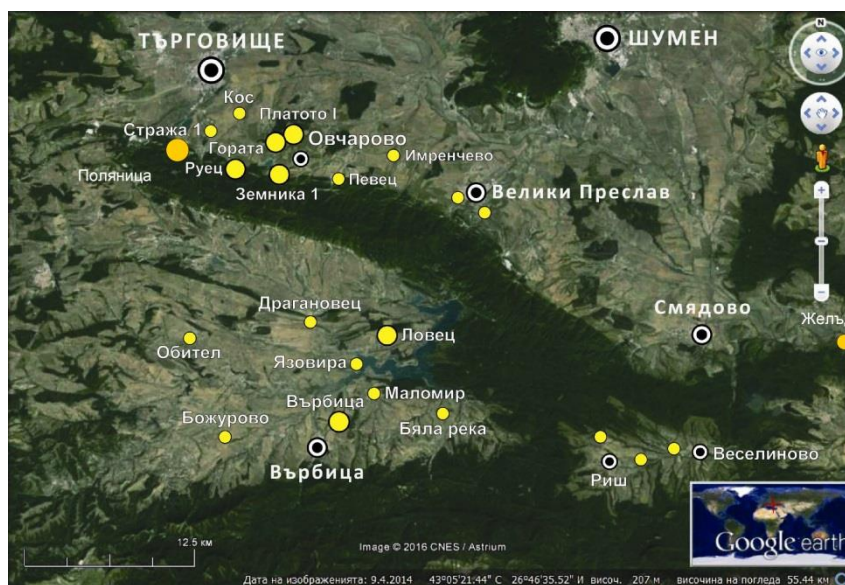
Фигура 11. Въздушна снимка на сграда №1 от селищната могила при с. Иваново

Фигура 12. Декоративна украса от стените на сграда №1 (селищна могила при с. Иваново)

Фигура 13. Керамичен комплекс от сграда №1 (селищна могила при с. Иваново)

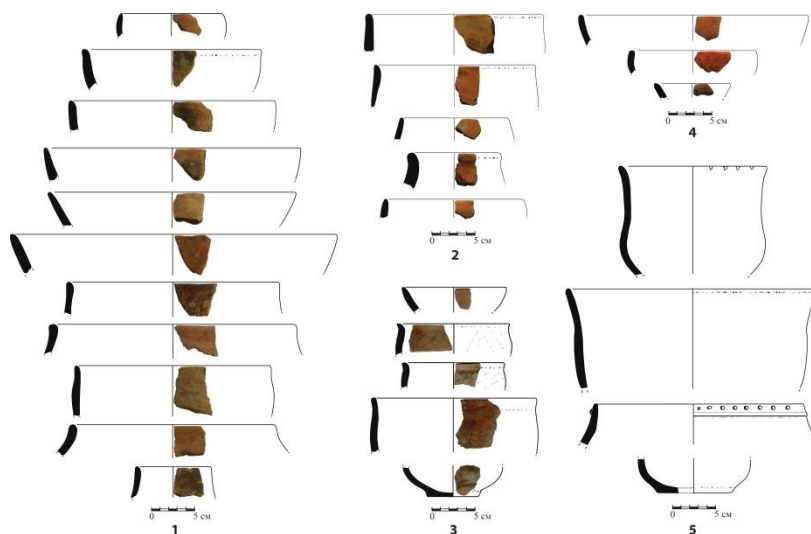
- Неолитни селища (проучвани с археологически разкопки)
- Неолитни селища (регистрирани при теренни издирвания)
- Съвременен град или село

Фигура 14. Неолитни селища в поречието на Голяма Камчия

Основната информация за селищата е събраният от повърхността материал. Керамичните находки от новооткритите обекти са съпоставени с керамичните комплекси на вече проучени с археологически разкопки обекти в региона като: неолитните селища Поляница-Платото [30], Руец [31], Овчарово-Платото, Овчарово-Гората и Овчарово-Земника [32, 33], Върбица [34] и Ловец-Ереклика [35], на халколитните селищни могили при Винаца [36, 37], Салманово [38], Смядово [39], Иваново [40, 41], Ловец-Змийският остров [42], Сушина [43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51] и Овчарово [52].

Фигура 15. Селища от културна група Копривец

Фигура 16. Ранненеолитна керамика. 1. Бяла река; 2. Божурово; 3. Риш; 4. Маломир; 5. Веселиново

В изследвания регион са регистрирани 23 неолитни селища (фигура 14). Те имат площ между 10 и 30 дка. Разположени са върху високи тераси, отдалечени на 20 до 50 м от брега на реката [53]. От най-ранния етап на неолита, т. нар. монохромна фаза е проучено селището Поляница-Платото [54]. В географски и хронологичен аспект неговият керамичен материал намира съответствие в селищата при Помошница [55], Орловец и Копривец [56, 57, 58, 59, 60, 61, 62] (фигура 15). Кера-

мичният комплекс на Поляница - Платото се характеризира с няколко основни компонента – наличие на органика в глиненото тесто, червено ангобирана повърхност и заоблени форми на съдовете. В най-долните стратиграфски нива на селището при Върбица, керамиката е близка до тази от културна група Копривец [63]. Радиовъглеродният анализ на проби от най-ранните пластове във Върбица са датирани в лабораторията в Познан в 5770 г. +/- 50 г. пр. Хр.¹. Фрагменти с подобни характеристики се откриват сред керамичния материал на селищата при Риш, Бяла река и Божурово (фигура 16) [64].

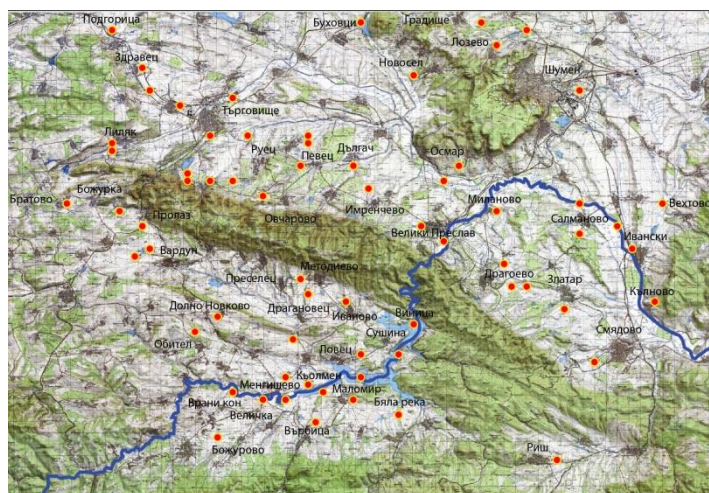
В керамичния комплекс на 22 от селищата в региона се проследява характерните особености на култура Овчарово от втората половина на ранния неолит. През ранния етап, култура Овчарово заема междинно място между културна група Караново II в Североизточна Тракия и Криш в Североизточна Румъния. От този период са регистрирани 8 селища в района на Върбишкия проход, 3 селища се намират непосредствено до Ришкия проход, 1 селище е разположено в Лопушенския проход, а други 10 са локализирани в северното подножие на Преславска планина.

Ранната фаза на култура Овчарово е документирана в керамичните комплекси на селищата Овчарово-Платото, Овчарово-Гората [65, 66], както и в най-ранния културен пласт на селището Ловец-Ереклика [67]. Тя е установена също и в ранните стратиграфски нива на селището при Върбица [68]. Съдовете са полусферични, сферични или с обърнатокопични тела. Най-често е използвана връзана и набодена украса. Среща се мрежовиден орнамент, украсата тип импресо, канелюри, релефна лента с прищипвания, барботина. Количествено преобладават черните и сивочерните на цвят фрагменти с излъскана повърхност. Глиненото тесто съдържа пясък и шамот, а в селището Преслав-Мъртвицата са използвани счукани миди.

Интересни са наблюденията върху керамичния материал от селището при Веселиново. Той намира паралел в селището Балкузу при Дългопол и в първия жилищен хоризонт на селищната могила при Голямо Делчево, където паралелно на култура Овчарово се развива култура Цонево [69].

¹ Благодарим на д-р Райко Краус за оказаното съдействие.

Късният етап на култура Овчарово е представен в селището Овчарово-Земника 1 [70] и съответства на културна фаза Караново II-III в Тракия. През късната фаза на култура Овчарово керамичният комплекс на селището при Върбица запазва основните характеристики от предходния период. Съдовете са заоблени, а в отделни случаи формата е заоблено биконична. Промени се отбелязват единствено в технологичните белези. Количествено преобладават керамичните фрагменти с кафяв до сиво-кафяв цвят, с многоделен лом и загладена повърхност. През този период се появяват лентести дръжки, а заедно с плътните дъна се срещат и ниски кухи столчета.

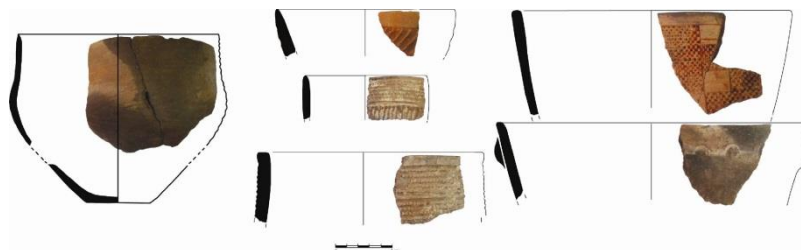

Фигура 17. Халколитни селища в поречието на Голяма Камчия

Късният неолит, по поречието на Голяма Камчия, е слабо документиран [71, 72, 73], а финалът, съответстващ на периода Караново IV, не е установен в нито един от проучените обекти. Между селищната структура от ранния неолит и тази от ранния халколит липсва приемственост и се наблюдават съществени топографски различия. След продължителен хиатус, върху седем от неолитните селища – Ловец-Ереклика, Драгановец, Върбица, Братово, Имренчево, Преслав-Мъртвицата и Преслав-Гебеклисе се появяват поселения през халколита.

Броят на селищата през халколита в поречието на Голяма Камчия нараства 3 пъти. Регистрирани са 67 селища, разположени в три микрорегиона – Върбица, Риш и Преславско-Драгоевска планини (фи-

гура 17). Своеобразна група оформят селищата по северния склон на Преславска планина, разположени гъсто, през около 2 км. Струпването на няколко селища в непосредствена близост е типично за предпланинските райони, където отделните обекти вероятно са имали характера на съседни махали. Повечето от регистрираните обекти представляват селищни могили. Интерес предизвиква керамичният материал от напълно унищоженото селище Менгишево – Саз гьол, който датира обекта през най-ранните етапи на халколита (фигура 18) [74].

Фигура 18. Раннохалколитна керамика от селището Менгишево – Саз гьол

Около средата на ранния халколит възникват селищата при Поляница и Салманово. През третата и четвъртата фаза на култура Поляница възникват селищата при Винаца, Иваново и най-късният от неолитните пластове в Ловец-Ереклика. Керамичният материал от селищата при Кьолменската могила, Менгишево, Величка, Риш и други две селища при Кьолмен и Менгишево позволяват да се допусне, че те подобно на проучените в микрорайона обекти са възникнали в края на ранния халколит и също като тях са били напуснати около средата на късния халколит.

През средния халколит се е появила селищната могила Ловец - Змийският остров. А през късния халколит са заселени селищните могили при Методиево и Сушина, две селищни могили при Драгоево, други две при Златар и селищната могила при Смядово. Финалната трета фаза на култура Коджадермен е документирана в селищната могила Търговище – Текето.

Изводи

Многогодишните проучвания на праисторическата селищна система в поречието на Голяма Камчия дава възможност да се направят някои предварителни изводи:

1. Керамиката от раннонеолитните селища в поречието на Голяма Камчия има характерните особености на културна група Копривец и култура Овчарово. През ранния неолит в басейна на реките Камчия, Янтра и Русенски Лом се наблюдават общи тенденции на развитие. Резултатите от археологическите разкопки на многослойното селище при Върбица свидетелстват за плавен преход между най-ранния културен пласт с керамика тип Копривец и керамичния комплекс от ранната фаза на култура Овчарово. Налице е и топографска приемственост.
2. Финалът на късния неолит и преходът към ранния халколит не са установени в културния пласт на нито един от проучените в региона обекти. Липсва приемственост между късния неолит и ранния халколит по поречието на Камчия. Върху всички къснонеолитни селища или непосредствено до тях се появяват поселения едва в края на ранния халколит.
3. През халколита броят на селищата в поречието на Голяма Камчия нараства 3 пъти, спрямо броя на неолитните селища.
4. През ранния и средния халколит в региона се развива култура Поляница, синхронно със съседните култури Боян в Мунтения, Марица в Тракия и Сава в Причерноморието. През късния халколит поселенията по Голяма Камчия са част от големия културен комплекс Коджадермен – Гумелница – Караново VI. През халколита в поречието на Камчия се проследява плавен преход между културите Поляница и Коджадермен.
5. През късния халколит в селищните могили се наблюдават кратки или по-продължителни прекъсвания в обитаването на селищата. Рязко намалява броят на нововъзникналите

поселения. Повечето от обектите преустановяват съществуването си окончателно още през първата или втората фаза на култура Коджадермен. Свидетелство за екстремните събития, настъпили през този период са последните жилищни хоризонти в селищните могили Овчарово, Поляница, Иваново, Винаца и Смядово, които са опожарени. Около средата на късния халколит в котловината настъпва процес на обезлюдяване. Липсват обекти на финала на късния халколит.

Проучването на праисторическата селищна система по поречието на Голяма Камчия е сложен и продължителен изследователски процес, който изисква дългогодишна теренна работа. Настоящото изследване стъпва, както върху нови резултати, придобити при експедиция „Камчия”, така също използва и данни от по-стари теренни издирвания и археологически разкопки. Разработената и приложена в последните години нова методика на проучване успешно съчетава възможностите на различни интердисциплинарни и конвенционални методи на изследване. Избраната от нас стратегия на работа залага на един по-системен подход, който е щадящ към археологическите паметници, но същевременно има голям потенциал за качествено надграждане на информацията за археологическите обекти.

Литература

1. Antonova, V. Catalog of archaeological monuments in Shumen district, Sofia, 1975 (Антонова, В. Каталог на археологическите паметници в Шуменски окръг, София, 1975);

2. Venelinova, Sv., Konstantinov, K. Terrain archaeological research on the shore of Ticha dam, the valley of Golyama Kamchia and its smaller tributaries - Vardun Dere, Paliska, Gerila and Varbishka river. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2008 Sofia, ISSN 1313-0889, 2009, p. 767-768 (Венелинова, Св., Константинов, К. Теренно археологическо проучване по брега на язовир Тича, долината на Голяма Камчия и по-малките ѝ притоци – Вардун дере, Палиска, Герила и Върбишка река. – В: Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, ISSN 1313-0889, 2009, с. 767-768);
3. Venelinova, Sv. Field archaeological research in the municipality of Varbitsa, Shumen district. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2009, Sofia, ISSN 1313-0889, 2010, p. 638-639 (Венелинова, Св. Теренно археологическо проучване в община Върбица, област Шумен. – В: Археологически открития и разкопки през 2009 г., София, ISSN 1313-0889, 2010, с. 638-639);
4. Venelinova, Sv. Searching archaeological sites to the north of the Ticha dam in the lands of the villages of Metodievo, Ivanovo and Sushina, Varbitsa municipality, Shumen district. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2010, Sofia, ISSN 1313-0889, 2011, pp. 548-549 (Венелинова, Св. Издирване на археологически обекти на север от язовир Тича в землищата на селата Методиево, Иваново и Сушина, община Върбица, област Шумен. – В: Археологически открития и разкопки през 2010 г., София, ISSN 1313-0889, 2011, с. 548-549);
5. Venelinova, Sv., Gyurova, M. Searches of archaeological sites south of the Ticha dam in the lands of the villages Tusovitsa, Byala reka and Nova Byala reka, Varbitsa municipality, Shumen district. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2011, Sofia, ISSN 1313-0889, 2012, p. 526-528 (Венелинова, Св., Гюрова, М. Издирвания на археологически обекти южно от язовир Тича в землищата на селата Тушовица, Бяла река и Нова Бяла река, община Върбица, област Шумен. – В: Археологически открития и разкопки през 2011 г., София, ISSN 1313-0889, 2012, с. 526-528);

6. Venelinova, Sv., Hristov, M. Searches of archaeological sites southwest of the Ticha dam in Varbitsa municipality. - In: Archaeological discoveries and excavations for 2012, Sofia, ISSN 1313-0889, 2013, p. 520-523 (Венелинова, Св., Христов, М. Издирване на археологически обекти югозападно от язовир Тича в община Върбица. – В: Археологически открития и разкопки за 2012 г., София, ISSN 1313-0889, 2013, с. 520-523);
7. Venelinova, Sv. Searching for archaeological sites along the Brestova River in the villages of Rish, Aleksandrovo and Veselinovo, Smyadovo municipality. - In: Archaeological discoveries and excavations for 2013, Sofia, ISSN 1313-0889, 2014, p. 608-609 (Венелинова, Св. Издирване на археологически обекти по поречието на река Брестова в землищата на селата Риш, Александрово и Веселиново, община Смядово. – В: Археологически открития и разкопки за 2013 г., София, ISSN 1313-0889, 2014, с. 608-609);
8. Venelinova, Sv. Development of the settlement system during the prehistoric epoch along the upper Goliam Kamchia river. - In: The city in the Bulgarian lands (according to archaeological data). Materials from the National Scientific Conference devoted to the life and work of Serafim Vera Antonova, Shumen 31.10-01.11.2013, Shumen, 2014, p. 27-52 (Венелинова, Св. Развитие на селищната система през праисторическата епоха по горното течение на река Голяма Камчия. – В: Градът в българските земи (по археологически данни). Материали от Националната научна конференция посветена на живота и делото на ст. н. с. Вера Антонова гр. Шумен 31.10-01.11.2013 г., Шумен, 2014, с. 27-52);
9. Venelinova, Sv. Searching for archaeological sites along the Brestova River in the villages of Rish, Aleksandrovo and Veselinovo, Smyadovo municipality. - In: Archaeological discoveries and excavations for 2014, Sofia, ISSN 1313-0889, 2015, p. 801-802 (Венелинова, Св. Издирване на археологически обекти по поречието на река Брестова в землищата на селата Риш, Александрово и Веселиново, община Смядово. – В: Археологически открития и разкопки за 2014 г., София, ISSN 1313-0889, 2015, с. 801-802);

10. Venelinova, Sv., Grigorov, V. Investigation of archaeological sites on the middle course of the Golyama Kamchia river in the lands of the villages of Yankovo and Bial bryag, Smyadovo municipality in 2015 - In: Archaeological discoveries and excavations in 2015, Sofia, ISSN 1313 - 0889, 2016, pp. 847-848 (Венелинова, Св., Григоров, В. Издирване на археологически обекти по средното течение на река Голяма Камчия в землищата на селата Янково и Бял бряг, община Смядово през 2015 г. – В: Археологически открития и разкопки през 2015г., София, ISSN 1313-0889, 2016, с. 847-848);
11. Venelinova, Sv., Grigorov, V., Jurkovska, G., Tsvetanov, Al., Manolova, S. Finding archaeological sites along the middle course of Golyama Kamchia river. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2016, Sofia, ISSN 1313-0889, 2017, p. 657-679 (Венелинова, Св., Григоров, В., Джурковска, Г., Цветанов, Ал., Манолова, С. Издирване на археологически обекти по средното течение на река Голяма Камчия. – В: Археологически открития и разкопки през 2016 г., София, ISSN 1313-0889, 2017, с. 657-679);
12. Dresmysova-Nelchinova, Ts., Ginev, G., Angelova, Il., Konakliev, A. Archaeological monuments in the Targovishte region, Sofia, 1991 (Дремсизова-Нелчинова, Цв., Гинев, Г., Ангелова, Ил., Конаклиев, А. Археологически паметници в Търговищкия район, София, 1991);
13. Leshakov, P., Konakliev, A. Investigation of archaeological objects on the Nabucco gas pipeline route, sector 3. - In: Archaeological discoveries and excavations for 2011, Sofia, ISSN 1313-0889, 2012, pp. 587-589 (Лещаков, П., Конаклиев, А. Издирване на археологически обекти по трасето на газопровод Набуко, сектор 3. – В: Археологически открития и разкопки за 2011 г., София, ISSN 1313-0889, 2012, с. 587-589);
14. Mikov, V. Historical settlements and finds in Bulgaria. Sofia, 1933, VII (Миков, В. Предисторически селища и находки в България. София, 1933, VII);
15. Mikov, V. Contributions to the Prehistoric Age in Bulgaria. - In: The History of the Bulgarian Archaeological Institute, 1938, XII, pp. 384 – 396 (Миков, В. Приноси към предисторическата епоха у нас. – В: Известия на българския археологически институт, 1938, XII, с. 384 – 396).

16. Venelinova, Sv., Gyurova, M., Popova, Ts., Zidarov, P. Archaeological excavations of the chalcolithic settlement mound near the village of Ivanovo, Shumensko. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2010., Sofia, ISSN 1313-0889, 2011, 73-77, p. 74 (Венелинова, Св., Гюрова, М., Попова, Цв., Зидаров, П. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско. – В: Археологически открития и разкопки през 2010 г., , София, ISSN 1313-0889, 2011, 73-77, с. 74, обр. 1)
17. Tsankov, Hr., Grigorov, V., Venelinova, Sv. Geomagnetic exploration of site "Settlement in Kenevra to Varbitsa". - In: Archaeological discoveries and excavations in 2014, Sofia, ISSN 1313-0889, 2015, p. 855-857 (Цанков, Хр., Григоров, В., Венелинова, Св. Геомагнитно проучване на обект “Селище в м. Кеневира до гр. Върбица”. – В: Археологически открития и разкопки през 2014 г., София, ISSN 1313-0889, 2015, с. 855-857)
18. Tsankov, H., Venelinova, Sv., Grigorov, V. Geophysical study of the settlement "Selishte" in the village of Sadina near the village of Veselinovo, Smoothly. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2015, Sofia, ISSN 1313-0889, 2016, p. 908-909 (Цанков, Хр., Венелинова, Св., Григоров, В. Геофизично проучване на обект „Селище” в м. Садина до с. Веселиново, общ. Смядово. – В: Археологически открития и разкопки през 2015 г., София, ISSN 1313-0889, 2016, с. 908-909)
19. Grigorov, V., Venelinova, Sv., Boyadzhiev, Y., Gurova, M., Vassilev, V. Archeological study of “Multi-layered settlement in the Kenevra locality” near Varbitsa, Shumen district. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2015, Sofia, ISSN 1313-0889, 2016, p. 78-81 (Григоров, В., Венелинова, Св., Бояджиев, Я., Гюрова, М., Василев, В. Археологическо проучване на „Многослойно селище в м. Кеневира” до гр. Върбица, Шуменско. – В: Археологически открития и разкопки през 2015 г., София, ISSN 1313-0889, 2016, с. 78-81)
20. Venelinova, Sv., Grigorov, V. Clay anthropomorphic figures from the Neolithic settlement to the town of Varbitsa, Shumen region. - Bulgarian e-Magazine for Archeology, ISSN: 1314-5088, <http://be-ja.org>, issue 1, 2016, pp. 1-19 (Венелинова, Св., Григоров, В. Глинени антропоморфни фигурки от неолитното селище до гр. Върбица, област Шумен. - Българско е-Списание за Археология, ISSN: 1314-5088, <http://be-ja.org>, брой 1, 2016, с. 1-19)

21. Venelinova, St., Grigorov, V. Clay tables from the Neolithic settlement to the town of Varbitsa, Shumen. - Bulgarian e-Journal for Archeology, ISSN: 1314-5088, <http://be-ja.org>, issue 2, 2017, in press (Венелинова, Св., Григоров, В. Глинени масички от неолитното селище до град Върбица, Шуменско. - Българско е-Списание за Археология, ISSN: 1314-5088, <http://be-ja.org>, брой 2, 2017, под печат)
22. Venelinova, St., Gyurova, M. Emergency archeological excavations at the Ivanovo - Banya mound, Shumen municipality. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2008, Sofia, ISSN 1313-0889, 2009, p. 80-83 (Венелинова, Св., Гюрова, М. Аварийни археологически разкопки на селищна могила Иваново - Банята, община Шуменско. – В: Археологически открития и разкопки през 2008 г., София, ISSN 1313-0889, 2009, с. 80–83)
23. Venelinova, Sv. Wood-clay facilities from the chalcolithic settlement mound near the village of Ivanovo, Shumen. - In: The Golden Fifth Millennium. Thrace and neighboring areas during the Stone Age. Reports from the International Symposium on Prehistory in Yundola-Pazardzhik, 26-30.10.2009, ISBN 978-954-9472-09-7, Sofia, 2011, pp. 155-165 (Венелинова, Св. Дървено-глинени съоръжения от халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско.- В: Златното пето хилядолетие. Тракия и съседните райони през каменно-медната епоха. Доклади от международен симпозиум по праистория в Юндола-Пазарджик, 26-30.10.2009 г., ISBN 978-954-9472-09-7, София, 2011, с. 155-165);
24. Venelinova, Sv. Archaeological Researches of the Ivanovo Chalcolithic Tell, Shumen Region in 2008 – 2010 years. In: The Lower Danube in Prehistory: landscape changes and human-environment interactions, Publicațiile muzeului Județean Teleorman (III), ISBN 978-606-8321-01-1, București, 2011, p. 87–93
25. Venelinova, Sv., Gyurova, M., Popova, Ts., Zidarov, P., Karastoianova, H. Archaeological excavations of the chalcolithic settlement mound near the village of Ivanovo, Shumensko in 2011. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2011, Sofia, ISSN 1313-0889, 2012, p. 72-75 (Венелинова, Св., Гюрова, М., Попова, Цв., Зидаров, П., Карастоянова, Н. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско през 2011г. – В: Археологически открития и разкопки през 2011 г., София, ISSN 1313-0889, 2012, с. 72-75)

26. Venelinova, Sv., Gyurova, M., Archaeological excavations of the halocolony settlement mound at the village of Ivanovo, Shumen in 2012 - In: Archaeological discoveries and excavations in 2012, Sofia, ISSN 1313-0889, 2013, p. 69-71 (Венелинова, Св., Гюрова, М., Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско през 2012 г. – В: Археологически открития и разкопки през 2012 г., София, ISSN 1313-0889, 2013, с. 69-71);
27. Venelinova, Sv., Gyurova, M., Karastoyanova, N. Archeological excavations of the chalcolithic settlement mound near the village of Ivanovo, Shumen in 2013 - In: Archaeological discoveries and excavations in 2013, Sofia, ISSN 1313-0889, 2014, pp. 79-81 (Венелинова, Св., Гюрова, М., Карастоянова, Н. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско през 2013 г. – В: Археологически открития и разкопки през 2013 г., София, ISSN 1313-0889, 2014, с. 79-81);
28. Venelinova, Sv., Gyurova, M. Archeological excavations of the chalcolithic settlement mound near the village of Ivanovo, Shumen in 2014. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2014, Sofia, ISSN 1313-0889, 2015, p. 84-87 (Венелинова, Св., Гюрова, М. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско през 2014 година. – В: Археологически открития и разкопки през 2014 г., София, ISSN 1313-0889, 2015, с. 84-87);
29. Venelinova, Sv., Boyadzhiev, Y., Gyurova, M., Tsvetanov, Al., Nikolay, N., Manolova, S. Archeological excavations of the chalcolithic settlement mound near the village of Ivanovo, Shumensko. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2016, ISSN 1313-0889, Sofia, 2017, p. 87-90 (Венелинова, Св., Бояджиев, Я., Гюрова, М., Цветанов, Ал., Николова, Н., Манолова, С. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско. – В: Археологически открития и разкопки през 2016 г., ISSN 1313-0889, София, 2017, с. 87-90)
30. Todorova, H., Bonev, Al. Excavations of the “Polyanitsa-plateau” site. - In: Archaeological discoveries and excavations for 1975, Smolyan, 1976, p. 17 (Тодорова, Х., Бонев, Ал. Разкопки на обект „Поляница-платото”. - В: Археологически открития и разкопки за 1975 г., Смолян, 1976, с. 17)

31. Angelova, Il. Excavations of the prehistoric village “Ruetz” near Ovcharovo village, Targovishte district. - In: Archaeological discoveries and excavations for 1976, Vidin, 1977, p. 20 (Ангелова, Ил. Разкопки на праисторическото селище „Руец” при с. Овчарово, Търговишки окръг. - В: Археологически открития и разкопки за 1976 г., Видин, 1977, с. 20)
32. Todorova, H., Vasilev, V., Janushevich, Z., Kovacheva, M., Valev, P. Ovcharovo. - In: Excavations and Studies, IX, Sofia, Publishing Index 8065, 1983, pp. 10-15 (Тодорова, Х., Василев, В., Янушевич, З., Ковачева, М., Вълев, П. Овчарово. - В: Разкопки и проучвания, IX, София, Издателски индекс 8065, 1983, с. 10-15);
33. Krauß, R., Ovčarovo-Gorata. Eine frühneolitische Siedlung in Nordostbulgarien. Band 29. Habelt-Verlag-Bonn. 2014
34. Grigorov, V., Venelinova, Sv., Boyadjiev, Y., Gurova, M., Vassiliev, V., Archeological study of a “multilayer settlement” in the Kenevra locality near Varbitsa, Shumen ..., 2016, pp 78-81 (Григоров, В., Венелинова, Св., Бояджиев, Я., Гюрова, М., Василев, В., Археологическо проучване на „многослойно селище” в м. Кеневира” до гр. Върбица, Шуменско..., 2016, с. 78-81)
35. Chohadzhiev, St., Venelinova, Sv. Archeological studies of the settlement mound in Ereklík, village of Lovech, Shumen. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2006, ISSN 1313-0889, Sofia, 2007, pp. 59-61 (Чохаджиев, Ст., Венелинова, Св. Археологически проучвания на селищната могила в м. Ереклик, с. Ловец, Шуменско. - В: Археологически открития и разкопки през 2006 г., ISSN 1313-0889, София, 2007, с. 59-61)
36. Raduncheva, A. Excavations of the Kisezik mound in the village of Vinitza, Shumen district. - Archeology, VIII, 1966, 4, pp. 62-68 (Радунчева, А. Разкопки на селищната могила Клиседжик при с. Виница, Шуменско. - Археология, VIII, 1966, 4, с. 62-68);
37. Raduncheva, A. Vinica. Eneolithic settlement and necropolis. - In: Excavations and Studies, Sofia, Publishing Index 5448, 1976, VI (Радунчева, А. Виница. Енеолитно селище и некропол. - В: Разкопки и проучвания, София, Издателски индекс 5448, 1976, VI)

38. Popov, R., Prehistoric Deneva Mound at Salmanovo. - In: Announcements of the Bulgarian Archaeological Society, 1914, IV, pp. 148-225 (Попов, Р., Предисторическа Денева могила при Салманово. – В: Известия на българското археологическо дружество, 1914, IV, с. 148-225)
39. Popov, N. Smyadovo. Archaeological sites and studies. - In: Smyadovo. Jubilee Collection, Shumen, 1994, pp. 5-23 (Попов, Н. Смядово. Археологически обекти и проучвания. – В: Смядово. Юбилеен сборник, Шумен, 1994, с. 5-23)
40. Venelinova, Sv., Boyadzhiev, Y., Gyurova, M., Tsvetanov, Al., Nikolova, N., Manolova, S. Archaeological excavations of the chalcolithic settlement mound near Ivanovo village, Shumensko ..., 2017, p. 87 -90 (Венелинова, Св., Бояджиев, Я., Гюрова, М., Цветанов, Ал., Николова, Н., Манолова, С. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско ..., 2017, с. 87-90);
41. Venelinova, Sv., Archaeological Researches of the Ivanovo Chalcolithic Tell, Shumen Region in 2008 – 2010 ..., 2011, p. 87-94
42. Chohadzhiev, St., Venelinova, Sv. Rescue archaeological excavations of the hunting settlement “Lovech - The Snake Island” in the glass of the Ticha dam. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2007, Sofia, ISSN 1313-0889, 2008, p. 72-74 (Чохаджиев, Ст., Венелинова, Св. Спасителни археологически проучвания на селищна могила “Ловец – Змийският остров” в чашата на язовир Тича. – В: Археологически открития и разкопки през 2007 г., София, ISSN 1313-0889, 2008, с. 72-74)
43. Chohadzhiev, St., Venelinova, Sv. Emergency archeological investigations of Chalcolithic necropolis in Chadajik - Sushina village, Shoumen district. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2007, Sofia, 2008, pp. 98-99 (Чохаджиев, Ст., Венелинова, Св. Аварийни археологически проучвания на халколитен некропол в м. Чанаджик – село Сушина, Шуменска област. – В: Археологически открития и разкопки през 2007 г., София, 2008, с. 98-99);

44. Chohadzhiev, St., Venelinova, Sv. Rescue archaeological investigations of the chalcolithic necropolis in the village of Chanadzhik on the territory of the village Sushina, Varbitsa municipality, Shumen district. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2008, Sofia, 2009, 118-119 (Чохаджиев, Ст., Венелинова, Св. Спасителни археологически проучвания на халколитен некропол в м. Чанаджик в землището на с. Сушина, община Върбица, Шуменска област. – В: Археологически открития и разкопки през 2008 г., София, 2009, 118-119);
45. Chhohadjiev, St., Dyakov, T. Regular archaeological research of Nuriuk settlement mound in Chadajik village, Sushina village, Shumen. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2010, Sofia, ISSN 1313-0889, 2011, pp. 77-78 (Чохаджиев, Ст., Дяков, Т. Редовно археологическо проучване на селищна могила Нуриук в м. Чанаджик, с. Сушина, обл. Шумен. - В: Археологически открития и разкопки през 2010 г., София, ISSN 1313-0889, 2011, с. 77-78);
46. Chhohadjiev, St., Dyakov, T., Atanasov, A. Regular archaeological research of Nuriuk settlement mound in Chadajik village, Sushina village, Shumen. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2011, Sofia, ISSN 1313-0889, 2012, p. 75-76 (Чохаджиев, Ст., Дяков, Т., Атанасов, А. Редовно археологическо проучване на селищна могила Нуриук в м. Чанаджик, с. Сушина, обл. Шумен. - В: Археологически открития и разкопки през 2011 г., София, ISSN 1313-0889, 2012, с. 75-76);
47. Chohadzhiev, St. Regular archaeological survey of Nuriuk settlement mound in Chadajik village, Sushina village, Shumen. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2012, Sofia, ISSN 1313-0889, 2013, p. 71-72 (Чохаджиев, Ст. Редовно археологическо проучване на селищна могила Нуриук в м. Чанаджик, с. Сушина, обл. Шумен. - В: Археологически открития и разкопки през 2012 г., София, ISSN 1313-0889, 2013, с. 71-72);
48. Chohadzhiev, St. Regular archaeological survey of Nuriuk settlement mound in Chadajik village, Sushina village, Shumen. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2013, Sofia, ISSN 1313-0889, 2014, p. 82-83 (Чохаджиев, Ст. Редовно археологическо проучване на селищна могила Нуриук в м. Чанаджик, с. Сушина, обл. Шумен. - В: Археологически открития и разкопки през 2013 г., София, ISSN 1313-0889, 2014, с. 82-83);

49. Chohadzhiev, St. Regular archaeological survey of Nuriuk settlement mound in Chadajik village, Sushina village, Shumen. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2014, Sofia, ISSN 1313-0889, 2015, p. 91 (Чохаджиев, Ст. Редовно археологическо проучване на селищна могила Нуриук в м. Чанаджик, с. Сушина, обл. Шумен. - В: Археологически открития и разкопки през 2014 г., София, ISSN 1313-0889, 2015, с. 91);
50. Chohadzhiev, St. Regular archaeological survey of Nuriuk settlement mound in Chadajik village, Sushina village, Shumen - 2015 - In: Archaeological discoveries and excavations in 2015, Sofia, ISSN 1313-0889, 2016, p. 122-124 (Чохаджиев, Ст. Редовно археологическо проучване на селищна могила Нуриук в м. Чанаджик, с. Сушина, обл. Шумен – 2015 г. - В: Археологически открития и разкопки през 2015 г., София, ISSN 1313-0889, 2016, с. 122-124);
51. Chohadzhiev, St. Regular archaeological survey of Nuriuk settlement mound in Chadajik village, Sushina village, Shumen. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2016, Sofia, ISSN 1313-0889, 2017, p. 102-105 (Чохаджиев, Ст. Редовно археологическо проучване на селищна могила Нуриук в м. Чанаджик, с. Сушина, обл. Шумен. - В: Археологически открития и разкопки през 2016 г., София, ISSN 1313-0889, 2017, с. 102-105)
52. Todorova, H., Vasilev, V., Janushevich, Z., Kovacheva, M., Valev, P. Ovcharovo ..., 1983 (Тодорова, Х., Василев, В., Янушевич, З., Ковачева, М., Вълев, П. Овчарово..., 1983)
53. Venelinova, Sv. Development of the settlement system during the prehistoric epoch in the upper stream of the Golyama Kamchia river ..., 2014, p. 27-52 (Венелинова, Св. Развитие на селищната система през праисторическата епоха по горното течение на река Голяма Камчия ..., 2014, с. 27-52)
54. Todorova, H., Bonev, Al. Excavations of "Polyanitsa – Plateau" Object. ..., 1976, p. 17 (Тодорова, Х., Бонев, Ал. Разкопки на обект „Поляница – платото”., 1976, с. 17)
55. Nikolov, V. Drilling excavations of the prehistoric settlement near Pomoshtsa, Popovo. - In: Archaeological discoveries and excavations for 1995, Sofia, 1996, p. 11-12 (Николов, В. Сондажни разкопки на праисторическото селище край Помошица, Поповско. – В: Археологически открития и разкопки за 1995 г., София, 1996, с. 11-12)

56. Boyadzhiev, Y. The Role of Eastern Thrace in the Neolithic of the Bulgarian Lands. - History and Culture of the Karnobat region, 4, Sofia, 2002, p. 71 (Бояджиев, Я. Ролята на Източна Тракия в неолитизацията на българските земи. - История и култура на Карнобатския край, 4, София, 2002, с. 71);
57. Stanev, P., Naydenova, E., Elenski, N. Archeological research on the land of the village of Orlovets, the municipality of Poltrush Tambov (towards the archaeological map of Bulgaria). - Reports of the Historical Museum of Veliko Tarnovo, ISSN 0861-5888, IX, 1994, 89-95, p. 91 (Станев, П., Найденова, Е., Еленски, Н. Археологически проучвания в землището на село Орловец, Полскоотръмбешка община (към археологическата карта на България). – Известия на исторически музей Велико Търново, ISSN 0861-5888, IX, 1994, 89-95, с. 91);
58. Stanev, P. Samovodene, 1995, Veliko Tarnovo, p. 59 (Станев, П. Самоводене, 1995, Велико Търново, с. 59);
59. Stanev, P. Topography and stratigraphy of Neolithic complex Orlovets. Residential architecture of the Early Neolithic Settlement. (Contribution to the study of the first phases of the early ceramic neolithic of SE Europe). - In: The Annals of the Historical Museum of Veliko Tarnovo, ISSN 0861-5888, X, 1995, 57-66, p. 59 (Станев, П. Топография и стратиграфия на неолитен комплекс Орловец. Жилищна архитектура на раннонеолитното селище. (Принос към проучването на първите фази на ранния керамичен неолит на ЮИ Европа). – В: Известия на исторически музей Велико Търново, ISSN 0861-5888, X, 1995, 57-66, с. 59);
60. Stanev, P. A hypothesis regarding the Neolithicization of the Central North and North-East Bulgaria - In: Notifications of the Historical Museum of Veliko Tarnovo, ISSN 0861-5888, XVII-XVIII, 2002-2003, 119-124, p. 120 (Станев, П. Една хипотеза относно неолитизацията на Централна Северна и Североизточна България – В: Известия на исторически музей Велико Търново, ISSN 0861-5888, XVII-XVIII, 2002-2003, 119-124, с. 120);

61. Elenski, N. Elenski, N. Ranneolithic settlements in the middle of Yantra. - In: Karanovo Conferences for the Prehistory of the Balkans I. Thrace and the neighboring areas through Neolithic and Chalcolithic. Sofia, ISBN 954-8761-52-1, 2000, 21-31, p. 23 (Еленски, Н. Еленски, Н. Раннеолитни селища по средното течение на Янтра. – В: Карановски конференции за праисторията на Балканите I. Тракия и съседните райони през неолита и халколита. София, ISBN 954-8761-52-1, 2000, 21–31, с. 23);
62. Elenski, N. The Early Neolithic Settlement of Byalakovets-Plots, Veliko Tarnovo. - In: Announcements of the Historical Museum of Veliko Tarnovo, ISSN 0861-5888, XXIII, 2008, 7-75, p. 25 (Еленски, Н. Раннеолитното селище Бяляковец–Плочите, Великотърновско. – В: Известия на исторически музей Велико Търново, ISSN 0861-5888, XXIII, 2008, 7-75, с. 25)
63. Venelinova, Sv., Grigorov, V. Settlement system in the Neolithic on the upper and middle course of the Golyama Kamchia river (according to data from the field expedition "Kamchia" in Varbishko). - In: Notifications of the Shumen Historical Museum, ISSN 0861-9581, XVII, 2017, Shumen, village 1-15 (Венелинова, Св., Григоров, В. Селищна система през неолита по горното и средно течение на река Голяма Камчия (по данни от теренна експедиция „Камчия“ във Върбишко). – В: Известия на историческия музей Шумен, ISSN 0861-9581, XVII, 2017, Шумен, с. 1-15)
64. Venelinova, Sv., Grigorov, V. Settlement system in the Neolithic Upper and Middle Stream of the Golyama Kamchia River ..., 2017, p. 2 (Венелинова, Св., Григоров, В. Селищна система през неолита по горното и средно течение на река Голяма Камчия ..., 2017, с. 2)
65. Todorova, H., Vasilev, V., Janushevich, Z., Kovacheva, M., Valev, P. Ovcharovo ..., 1983, p. 10-15 (Тодорова, Х., Василев, В., Янушевич, З., Ковачева, М., Вълев, П. Овчарово ..., 1983, с. 10-15);
66. Krauß, R. Ovčarovo-Gorata ..., 2014
67. Chohadzhiev, St., Venelinova, Sv. Archeological researches of the settlement mound in Ereklík, Lovets village, Shumensko ..., 2007, pp. 59-61 (Чохаджиев, Ст., Венелинова, Св. Археологически проучвания на селищната могила в м. Ереклик, с. Ловец, Шуменско ..., 2007, с. 59–61)

68. Grigorov, V., Venelinova, Sv., Vassilev, V. Archeological study of a “multilayer settlement” in the Kenevra locality near Varbitsa, Shumensko ..., 2016, p. 78-81 (Григоров, В., Венелинова, Св., Василев, В. Археологическо проучване на „многослойно селище” в м. Кеневира до гр. Върбица, Шуменско ..., 2016, с. 78-81)
69. Todorova, H., Ivanov, St., Vasilev, V., Hopf, M., Kvita, H., Kol, G. The settlement mound at Golyamo Delchevo. - In: Excavations and Prospects, V, Sofia, 1975, p. 17 (Тодорова, Х., Иванов, Ст., Василев, В., Хопф, М., Квита, Х., Кол, Г. Селищната могила при Голямо Делчево. - В: Разкопки и проучвания, V, София, 1975, с. 17)
70. Todorova, H., Vasilev, V., Janushevich, Z., Kovacheva, M., Valev, P. Ovcharovo ..., 1983, p. 10-15 (Тодорова, Х., Василев, В., Янушевич, З., Ковачева, М., Вълев, П. Овчарово ..., 1983, с. 10-15)
71. Chohadzhiev, St., Venelinova, Sv. Archeological researches of the settlement mound in Ereklík, Lovets village, Shumensko ..., 2007, pp. 59-61 (Чохаджиев, Ст., Венелинова, Св. Археологически проучвания на селищната могила в м. Ереклик, с. Ловец, Шуменско ..., 2007, с. 59–61);
72. Leshakov, P., Konakliev, A. Finding archaeological sites along the Nabucco gas pipeline, sector 3. - In: Archaeological excavations and excavations in 2011, Sofia, 2012, 587-589 (Лещаков, П., Конаклиев, А. Издирване на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко”, сектор 3. – В: Археологически открития и разкопки през 2011 г., София, 2012, 587-589);
73. Leshakov, P., Konakliev, A. Searching for archaeological sites on the Nabucco gas pipeline route, sector 3, revision E. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2012, Sofia, 2013, pp. 599-560 (Лещаков, П., Конаклиев, А. Издирване на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко”, сектор 3, ревизия Е. – В: Археологически открития и разкопки през 2012 г., София, 2013, с. 599-560)
74. Venelinova, Sv. Development of the settlement system during the prehistoric epoch of the upper Golyama Kamchia River ..., 2014, p. 28 (Венелинова, Св. Развитие на селищната система през праисторическата епоха по горното течение на река Голяма Камчия ..., 2014, с. 28)

Светлана Венелинова, Валери Григоров
България

Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov
Bulgaria

<i>Научна поредица</i>	<i>Science series</i>
<i>Културно-историческо наследство:</i>	<i>Cultural and Historical Heritage:</i>
<i>опазване, представяне,</i>	<i>Preservation, Presentation,</i>
<i>дигитализация</i>	<i>Digitalization</i>
<i>Том 4, брой 1, 2018</i>	<i>Volume 4, Issue 1, 2018</i>

<i>Редактори</i>	<i>Editors</i>
<i>Петко Ст. Петков</i>	<i>Petko St. Petkov</i>
<i>Галина Богданова</i>	<i>Galina Bogdanova</i>

<i>Институт по математика и</i>	<i>Institute of Mathematics and</i>
<i>информатика, БАН</i>	<i>Informatics, BAS</i>

<i>РНБ „П. Р. Славейков”</i>	<i>RPL “P. R. Slaveykov”</i>
<i>Велико Търново, България</i>	<i>Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>

ISSN: 2367-8038
Web: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>